

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه پیام نور واحد مرکز تهران
دانشکده علوم انسانی
گروه علمی حقوق

مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری در قبال اشخاص ثالث

استاد راهنما

دکتر سید مرتضی قاسم زاده

استاد مشاور

دکتر عبدالرسول دیانی

دانشجو

سید شهرام دعاگو

پاییز 88

چکیده

شرکت های تجاری علی رغم اینکه توسط مدیر عامل و هیئت مدیره اداره می شوند اما خودشان دارای مسئولیت مستقیم می باشند یعنی شرکت های تجاری همچنان که از عملکرد اداره کنندگان خود حقوق و امتیازاتی را کسب می کنند به همان اندازه نیز از طریق قرارداد اداره کنندگان خود که به نمایندگی از طرف شرکت با اشخاص ثالث منعقد می کنند تعهداتی به شرکت های تجاری منتقل می شوند. البته در صورتی که آن اداره کنندگان شرکت های تجاری از وظایف و اختیارات خود خارج شوند شرکت های تجاری پس از جبران خسارت می توانند به آن شخص اداره کننده رجوع کنند. همچنین شرکت های تجاری مسئولیت مدنی مستقیم نسبت به تملک یا تصرف حیوانات و اشیاء دارند مشروط بر اینکه در اثر تقصیر شرکت های تجاری حیوانات و اشیاء تحت ملک آن ها به اشخاص ثالث خسارت وارد نماید. علاوه بر این شرکت های تجاری ممکن است نسبت به افعال زیانبار غیر نیز مسئول قرار بگیرند برای مثال شرکت های تجاری متصدی حمل و نقل یا شرکت های کارفرما نسبت به اعمال کارگران خود در قبال اشخاص مسئول قلمداد می شوند و در صورت ورود خسارت از ناحیه آنها به اشخاص باید از عهده جبران خسارت برآیند.

که در این پایان نامه سعی شده است ضمن جمع بندی مباحث حقوقی و دکترین حقوقی و قوانین موجود میزان مسئولیت شرکت های تجاری و ارکان آن در قبال اشخاص ثالث مشخص گردد اگر چه در ابتدا سعی شده است تا مفاهیم کلی که در نگاه اول جزء بدیهیات به نظر می آیند اما در عمل ما را دچار سر در گمی می کنند تعریف و تبیین شده و بعد اصل موضوع مورد بحث قرار گرفته است.

وجود روابط گسترده تجاری در قرن معاصر و همچنین نقش گسترده شرکت های عظیم اقتصادی در روابط نوین تجاری و پرداختن این شرکت ها به عملیات تجاری در سطح بین الملل، همچنین متضرر شدن اشخاص ثالث از این روابط و فعالیت ها باعث گردیده است که اهمیت و لزوم انجام چنین تحقیقی بیش از پیش احساس گردد. کشور عزیز ما ایران نیز از این روابط و فعل و انفعالاتی که در دنیای تجارت انجام پذیرفته بی بهره و دور نمانده است، فلذا می بایست مسئولیت مدنی شرکت های تجاری در قبال اشخاص ثالث در قالب یک تحقیق یا پایان نامه مورد کنکاش قرار می گرفت.

این پایان نامه نوعی تحقیق تحلیلی است که در آن سعی شده است که میزان مسئولیت شرکت های تجاری ضمن تجزیه و تحلیل مفاهیم موجود از جمله مسئولیت مدنی شرکت های تجاری و شرایط تحقق مسئولیت مدنی شرکت های تجاری، میزان و نحوه مسئولیت خود شرکت یا ارکان آن در قبال اشخاص ثالث مشخص گردد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1.....	مقدمه
4.....	سوالات
5.....	فرضیه ها
6.....	روش تحقیق :
7.....	تقسیم مطالب :
	فصل اول :
8.....	تعاریف و مفاهیم
9.....	1-1- مفهوم لغوی مسئولیت مدنی
9.....	1-2- تفاوت مسئولیت مدنی از مفاهیم مشابه شرکت های تجاری
10.....	1-2-1- تفاوت مسئولیت مدنی و مسئولیت قراردادی
12.....	1-2-3- تفاوت مسئولیت مدنی با مسئولیت کیفری
15.....	1-3- مفهوم شرکت تجاری و شرایط ایجاد آن
16.....	1-3-1- مفهوم شرکت در قانون تجارت
18.....	1-3-2- مفهوم شرکت در قانون مدنی
19.....	1-3-3- تمایز شرکت در قانون تجارت و قانون مدنی
26.....	1-3-4- ماهیت حقوقی شرکت
29.....	1-3-5- بررسی شرایط و زمان ایجاد شرکتهای تجاری
52.....	1-3-6- اقسام شرکتهای تجاری
56.....	1-4- مفهوم شخص ثالث
57.....	1-4-1- مفهوم شخص ثالث بطور عام
57.....	1-4-2- مفهوم شخص ثالث در غیر شرکتهای تجاری

1-4-3- مفهوم شخص ثالث در شرکتهای تجاری 59

1-5- زمان پیدایش مسئولیت شرکت های تجاری 60

فصل دوم

شرایط تحقق مسئولیت مدنی شرکت تجاری 63

1-2- مفهوم و ماهیت ضرر 66

2-2- شرایط ضرر قابل جبران 68

1-2-2- مسلم بودن ضرر 69

2-2-2- مستقیم (بلاواسطه) بودن ضرر 70

2-2-3- جبران نشدن ضرر 73

2-2-4- مشروع بودن حق متضرر 73

2-3- مفهوم فعل زیانبار 74

2-4- مفهوم تقصیر و قلمرو آن 79

2-4-1- نحوه تقصیر در شرکت تجاری 85

2-5- احراز یک رابطه کافی سببیت 84

2-5-1- استثناء بر وجود رابطه سببیت 88

2-5-2- تعیین مسئولیت مدنی با وجود تعارض اسباب 89

فصل سوم

ارکان مسئولیت مدنی شرکت های تجاری در قبال اشخاص ثالث 91

3-1- مسئولیت مدنی بلاواسطه شرکت های تجاری در قبال اشخاص ثالث 96

3-2- مسئولیت مدنی شرکت های تجاری ناشی از تملک حیوانات و اشیاء 96

3-2-1- مسئولیت مدنی مستقیم شرکتهای تجاری ناشی از تملک یا تصرف حیوانات 97

3-2-2- مسئولیت مدنی مستقیم شرکت های تجاری ناشی از تملک و تصرف اشیاء 98

3-3- مسئولیت مدنی شرکت های تجاری ناشی از فعل غیر 99

- 102-3-3-1- مسئولیت مدنی شرکت کارفرما نسبت به اعمال کارکنان و کارگران خود .....
- 106-3-3-2- مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری متصدی حمل و نقل نسبت به اعمال کارگزاران خود.....
- 107-3-3-3- مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری ناشی از اعمال مدیران در قبال اشخاص ثالث .....
- 108-3-3-4- مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری ناشی از اعمال و تعهدات شرکاء و سهامداران در قبال اشخاص ثالث .....
- 113-3-3-5- مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری ناشی از اعمال بازرس یا بازرسان آنها در قبال اشخاص ثالث.....
- 116-3-3-6- مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری ناشی از تصمیمات مجامع عمومی آنها در قبال اشخاص ثالث .....
- 118- نتیجه گیری .....
- 121- پیشنهادات .....
- 122- فهرست منابع و مآخذ .....

نشانه های اختصاری

لایحه اصلاح قانون تجارت	ل. ا. ق. ت
قانون آیین دادرسی کیفری	ق. آ. د. ک
قانون آیین دادرسی مدنی	ق. آ. د. م
قانون تجارت	ق. ت
قانون ثبت	ق. ث
قانون ثبت شرکت ها	ق. ث. ش
قانون مدنی	ق. م
قانون مجازات اسلامی	ق. م. ا
قانون مدنی فرانسه	ق. م. ف
قانون مسوولیت مدنی	ق. م. م

مقدمه

مقررات تجاری در هر کشوری از اهمیت به سزایی برخوردار است و هرگونه ناهماهنگی در آن تاثیر مستقیم در گردش سرمایه و اقتصاد دارد. برخلاف روابط حقوقی غیرتجاری و معاملات مشمول حقوق مدنی، روابط تجاری، بنا به ویژگی خاص خود اصول ویژه‌ای را می‌طلبد که اهم آن سرعت و سادگی این روابط است. تغییر سریع قیمت‌ها، رقابت، مدیریت بازار، لزوم فروش سریع کالاها، پیشرفت سریع تکنولوژی موجب شده است که در روابط تجاری قواعد ویژه‌ای به کار رود و ضرورت فوق‌الذکر باعث گردیده در اغلب کشورها در مورد معاملات و روابط تجاری قواعد ویژه‌ای در کنار قواعد کلی حقوق مدنی وضع گردد. این مقررات عمدتاً دو هدف را دنبال می‌کنند:

1- رسیدگی سریع و عمدتاً شکلی به دعاوی تجاری و ایجاد دادگاه‌های تجارت

2- تأمین سرعت در روابط و معاملات تجاری از طریق کاستن از تشریفات حقوق مدنی

قانون تجارت در سال (1311) تقریباً همزمان با قانون مدنی در کشور ما به تصویب رسیده که تقریباً از قانون تجارت (1807) فرانسه اقتباس شده است. قانون مدنی که از جهت شکل، قالب حقوق اروپایی به خود گرفته در مباحث عقود و تعهدات و عقود معین و ارث و مباحثی از این قبیل و از جمله در محتوا خود را با عرف ملی کشورمان مطابقت داده ولی قانون تجارت هم از لحاظ شکل و هم از لحاظ محتوا از حقوق اروپا اقتباس شده است و اکنون مقررات تجاری در جهان به تبع پیشرفت علم و تکنولوژی دچار دگرگونی مهم شده است اما قانون تجارت ما کماکان دست نخورده باقی مانده است و قانونگذار برای پرکردن خلاءهای مهمی که در این شاخه از حقوق کشور ما وجود دارد تاکنون اقدام مؤثری به عمل نیاورده است بنابراین دخالت سایر منابع از جمله رویه قضایی و دکترین

برای هماهنگ نمودن و تطبیق آن با عرف تجارت اجتناب ناپذیر است. بنابراین در خصوص مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری مباحثی آن هم بطور ضمنی و پراکنده در بررسی انواع اشخاص حقوقی و یا مسئولیت مدنی مدیران؛ بازرسان و یا شرکاء و سهامداران و کارگران شرکتهای تجاری در کتابهای تجارت به چشم می خورد که به نظر می رسد که از عمق کافی نیز برخوردار نمی باشد برای اینکه مسئولیت شرکتهای تجاری موضوع اصلی بحث آنها نبوده است و از طرف دیگر میزان مسئولیت هم صرفاً بر اساس تعریفی که از هر شرکت در قانون تجارت آمده مدنظر قرار گرفته است. بنابراین در حقوق تجارت ایران قبل از این چنین موضوعی مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است و در خصوص انتخاب این موضوع می توان به چند مورد اشاره کرد: اولاً از آنجایی که بطور کلی موضوعات حقوق تجارت کمتر از موضوعات حقوق مدنی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است تلاش برای روشن نمودن زوایای ابهام آمیز آن هر چند اندک زمینه را برای برطرف نمودن نواقص و برقراری عدالت و همچنین توسعه اقتصادی از طریق تدوین قوانین موثرتر هموار می گرداند، ثانیاً با تجزیه و تحلیل قراردادان حقوق و تکالیف شرکتهای تجاری با توجه به اهمیت و وسعت فعالیت آنها و لزوم حمایت از اشخاص ثالث که به نوعی با این شرکت ها ارتباط پیدا می کنند ضرورتی اجتناب ناپذیر است. در نهایت برای نیل به این اهداف بررسی مسئولیت مدنی این شرکتها در برابر اشخاص ثالث می تواند مفید واقع شود.

بنابراین در این پایان نامه که نوعی تحقیق نظری است سعی شده است برای نیل به مقاصد فوق و تعیین میزان مسئولیت شرکتهای مذکور، ضمن تجزیه و تحلیل مفاهیم موجود از جمله «مسئولیت

مدنی» و «شرکتهای تجاری» و همچنین «اشخاص ثالث» و شرایط تحقق مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری و همچنین نحوه مسئولیت مدنی شرکتهای تجاری در قبال اشخاص را مشخص کنیم.

سوالات:

1- آیا شرکت‌های تجاری جدا از مسئولیت شخصی مدیران در قبال اشخاص ثالث مسئول می‌باشند؟

2- آیا می‌توان برای شرکت، مسئولیت بدون تقصیر در قبال اشخاص ثالث قائل شد؟

فرضیه ها:

الف) شخص حقوقی به تبع و به وسیله اشخاص حقیقی اداره می‌گردد، فلذا مسئولیت متوجه فعل مدیران می‌باشد.

ب) شخصیت حقوقی شرکت‌های تجاری مستقل از اجزاء و ارکان آن است فلذا اگر مسئولیتی متوجه شرکت باشد این امر حمل بر شخصیت حقوقی شرکت می‌گردد.

ج) فعل زیانبار فقط از شخص حقیقی ظاهر می‌گردد و فلذا مسئولیت ناشی از آن به شخص حقوقی مرتبط نیست.

روش تحقیق:

این پایان‌نامه نوعی تحقیق تحلیلی است که در آن سعی شده‌است که میزان مسئولیت شرکت‌های تجاری ضمن تجزیه و تحلیل مفاهیم موجود از جمله مسئولیت مدنی و شرکت‌های تجاری و شرایط تحقق مسئولیت مدنی شرکت‌های تجاری میزان و نحوه مسئولیت خود شرکت یا ارکان آن در قبال اشخاص ثالث مشخص گردد.

تقسیم مطالب :

تمامی مطالب را در سه فصل مورد بررسی قرار داده‌ایم، بدین صورت که در فصل اول تحت عنوان تعاریف و مفاهیم به تبیین مفاهیم مربوطه و فصل دوم را به عنوان بررسی شرایط تحقق مسئولیت مدنی شرکت در قبال اشخاص ثالث و فصل سوم را به نحوه مسئولیت مدنی شرکت‌های تجاری در قبال اشخاص ثالث پرداخته‌ایم.

فصل اول

تعاریف و مفاهیم

قانونگذار برای حفظ امنیت مالی و جانی و نیز حفظ حرمت و حیثیت آحاد جامعه مقررات و قواعدی را وضع کرده است که مفاد این مقررات میزان آزادی و دامنه شهرت تجاری و فرهنگی و بطور خلاصه سرمایه مادی و معنوی افراد جامعه را معین می‌کند. بر این اساس هر فرد زیان دیده می‌تواند از طریق مراجع ذیصلاح قانونی و قضایی احقاق حق کند. همانطور که می‌دانیم در مسئولیت قراردادی همواره صحبت از توافق طرفین است درحالی که در مسئولیت مدنی هیچ توافقی وجود ندارد و آنچه در مسئولیت مدنی مورد مطالعه قرار می‌گیرد قواعد حاکم بر جبران خسارت است و حقوق مسئولیت مدنی به لحاظ عدم توجه صحیح در ارائه آن پیچیدگی‌هایی را در مطالعه آن پیدا کرده است مفاهیم اقتباس شده از حقوق اروپایی برای اینکه بومی شوند در قالب تالیف و تصنیف ارائه می‌شوند که این امر باعث دشواری در فهم بسیاری از مطالب حقوق مسئولیت مدنی شده است پس ما در این فصل ابتدا به مفهوم مسئولیت مدنی پرداخته‌ایم.

۱-۱- مفهوم لغوي مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی دارای یک مفهوم خاص و یک مفهوم عام می‌باشد. مسئولیت مدنی به مفهوم اعم شامل مسئولیتهای قراردادی و غیرقراردادی است و به مفهوم اخص تنها مسئولیت غیر قراردادی را در بر می‌گیرد. مسئولیتهایی که رنگ و بویی از جرم و مجازاتها دارند مسئولیت کیفری هستند و یا مسئولیتهایی که شامل جبران خسارات میشوند مسئولیت مدنی نامیده می‌شود که هر دو این مسئولیتهای چه کیفری و چه مدنی در حقوق مطرح می‌شوند و درمقابل مسئولیت اخلاقی قرار می‌گیرند که از بحث علم حقوق خارج است. بنابراین اولاً مسئولیت مدنی از جنس مسئولیت های مربوط به حقوق است، ثانیاً جرایم و مجازاتها در آن جایی ندارد و ثالثاً مربوط به قراردادها نیست. بنابراین میتوان مسئولیت مدنی به مفهوم اخص کلمه را اینگونه تعریف کرد: «مسئولیت مدنی عبارت است از مسئولیت غیرقراردادی که در علم حقوق مطرح شده و در مقابل مسئولیت قراردادی و کیفری قرار میگیرد و هدف اساسی در آن جبران خسارت زیان دیده است».

۱-۲- تفاوت مسئولیت مدنی از مفاهیم مشابه در تجاری

موضوع این پایان نامه در ارتباط با مسئولیت مدنی شرکت های تجاری در قبال اشخاص ثالث می‌باشد. اما قبل از ورود به بحث بهتر آنست که مفهوم مسئولیت مدنی از سایر شاخه های مسئولیت همانند مسئولیت کیفری و مسئولیت اخلاقی روشن گردد. اما یک سؤال مقدماتی مطرح می‌گردد و این سؤال بدین صورت است که آیا برای یک شرکت تجاری می‌توان به طور کل قابلیت مسئولیتهایی همچون مسئولیت کیفری نیز قائل گردید؟ در مورد اشخاص حقیقی بی گمان هر نوع مسئولیتی قابل تصور است. شخص حقیقی که دارای شرایط عام تکلیف یا همان شرایط عمومی مسئولیت همانند رشد و

بلوغ می‌باشد لاجرم ماهیت بشری و انسانی وی، پذیرش هرگونه مسئولیتی را برای وی میسر می‌سازد.

اما در مورد اشخاص حقوقی وضعیت کاملاً متفاوت است زیرا اشخاص حقوقی دارای وجودی اعتباری بوده که شخصیت حقوقی آن تنها در راستای همان موضوع شرکت دارای نفوذ است، پس آیا شرکت می‌تواند به عنوان فاعل فعل زیان‌آور عمدی یا جرم مطرح گردد؟

این سؤال در بین حقوقدانان از دیر باز مطرح بوده و پاسخ‌های گوناگون به آن داده شده است. عده‌ای شخص حقوقی را قابل طرف دعوا قرار گرفتن برای هرگونه مسئولیتی دانسته‌اند و کلیه اعمال مدیران شخص حقوقی را، متناسب به آن دانسته‌اند. در جهت مقابل برخی نیز به علت وضعیت خاص شخص حقوقی قائل شدن به مسئولیت کیفری و مدنی ناشی از اضرار عمدی در ارتباط با شخص حقوقی را کاملاً منتفی دانسته‌اند^۱ و برخی نیز نظر بینابین را برگزیده‌اند و تنها در مواردی که جرم یا ضرر صورت گرفته مرتبط با موضوع شرکت است را قابل انتساب به شرکت دانسته‌اند^۲ که به نظر می‌رسد نظر صحیح نیز همین نظر اخیر باشد.

۱-۲-۱- تفاوت مسئولیت مدنی با مسئولیت قراردادی

مهمترین وجوه تمایز مسئولیت مدنی و مسئولیت قراردادی عبارتند از :

الف : از نظر هدف؛ هدف اصلی از مسئولیت قراردادی تضمین اجرای صحیح عقود و قراردادهای

---

(۱) محمد، دمرچیلی، علی، حاتمی، محسن، قرانی، قانون تجارت در نظم حقوق کنونی، چاپ سوم، ص 940

(۲) کریم، کیانی، حقوق بازرگانی، جلد اول، چاپ دوم، ص 166

منعقده بین افراد است در حالی که هدف مسئولیت مدنی علاوه بر جلوگیری از اضرار به دیگران، جبران خسارت و مقابله با تعدی به حقوق افراد می‌باشد .

ب: از نظر مبنا : مبناى مسئولیت قراردادی وجود عقد بین طرفین است اما مبناى مسئولیت مدنی خسارت و ضرر می‌باشد. وجود توافق قبلی در مسئولیت مدنی موضوعیت ندارد بلکه به حکم قانون چنین مسئولیتی برای وارد کننده ضرر پیش بینی شده است.

ج: از نظر شرایط تحقق: برای ایجاد مسئولیت قراردادی وجود قرارداد بین طرفین، تخلف از انجام تعهد قراردادی و ایجاد ضرر ناشی از عدم ایجاد تعهد، وجود رابطه سببیت بین تخلف از انجام تعهد و ضرر وارده بر متعهدله لازم است، در صورتی که برای ایجاد مسئولیت مدنی وجود ضرر، فعل یا ترک فعل زیان بار و احراز رابطه سببیت بین زیان وارده و فعل زیانبار لازم است پس توافق قبلی طرفین و صرفاً عنصر تقصیر از ارکان مسئولیت مدنی محسوب نمی‌شود چون که در بعضی موارد شخص به علت تقصیر یا بی‌مبالاتی شخص دیگر، مسئول جبران خسارت شناخته می‌شود. به زبان دیگر می‌توان علاوه بر تقصیر مبانی دیگری را نیز برای مسئولیت مدنی قائل شد، چه بسا در بسیاری موارد شخص، مسئول جبران خسارت شناخته می‌شود بدون اینکه دچار تقصیر گردیده باشد. چرا که نظریه تقصیر در گذشت زمان و تحولات جوامع صنعتی جوابگوی نیازهای جامعه نبوده و مبانی دیگری برای مسئولیت مدنی شناخته شده است.

د: از نظر اثبات تقصیر: اثبات تقصیر در مسئولیت قراردادی بسیار ساده است، کافی است که تامین دلیل شود و ثابت گردد که تعهد انجام نشده است و تقصیر قراردادی محرز می‌شود. تقصیر از انجام مسئولیت قراردادی در تعهد به نتیجه یا تعهد به وسیله تفاوت اساسی نداشته و صرفاً در تعهد به

نتیجه می‌بایست عدم دستیابی به نتیجه و در تعهد به وسیله، صرف عدم اقدام و انجام تعهد می‌بایست دلیل بر تقصیر دانسته شود. فلذا در تعهد به وسیله می‌بایست عدم اقدام به تعهد از جانب متعهد به صورت متعارف احراز گردد که البته در این راستا (اثبات تقصیر قرار دادی در تعهد به وسیله) احتیاج رسیدگی تحقق قضایی دارد. ولی برای اثبات مسئولیت مدنی باید اوضاع و احوال هر پرونده را بررسی کنیم و به عبارت دیگر اثبات مسئولیت مدنی بر خلاف مسئولیت قراردادی، کار قضایی را اقتضاء می‌کند مثلاً در مورد اثبات عدم مهارت به عنوان تقصیر در تصادفات رانندگی باید محرز شود که فرد گواهینامه نداشته و یا انحراف به راست کرده بود و ... که معمولاً احراز این امور به کارشناسی افراد خبره در این مسائل ارجاع می‌شود.

۱-۲-۳- تفاوت مسئولیت مدنی با مسئولیت کیفری

مهمترین وجوه تمایز مسئولیت مدنی با مسئولیت کیفری عبارتند از:

الف - از نظر هدف: هدف در مسئولیت مدنی جبران خسارت ناشی از عدم انجام تعهدات قراردادی و غیرقراردادی است صرف نظر اینکه ضرر رساننده سوء نیت داشته باشد یا حالت خطرناک و ... داشته باشد. به عبارتی غرض اصلی از اجرای مسئولیت مدنی این است که هیچ ضرری جبران نشده باقی نماند. در حالی که هدف در مسئولیت کیفری به نوعی تامین دفاع از جامعه است که از طریق تنبیه مجرم، جلوگیری از وقوع جرم و تامین صلح و نظم و امنیت در جامعه تحقق پیدا می‌کند.

ب- از نظر ضمانت اجرا: مسئولیت کیفری بیشتر رنگ و بوی خشونت دارد. به این معنی که ضمانت اجرائی چون شلاق، حبس، تبعید و... در مسئولیت کیفری اجرا میشود. در حالیکه ضمانت اجرای مسئولیت مدنی و ماهیت آن «جبران خسارت» می باشد و جنبه مالی دارد.¹

ج- از نظر منابع: منبع یعنی آنچه که مسئولیت از آن استخراج شده است. بدین لحاظ نباید مبنای مسئولیت را با منبع مسئولیت اشتباه گرفت چون این دو مفهوم کاملاً متفاوتند. مبنا چرائی مسئولیت است و اینکه چرا انسان باید مسئولیت داشته باشد، اما زمانی که چرائی مسئولیت پاسخ داده شد و به اثبات رسید آنگاه باید دید این مسئولیت از کجا استخراج شده است. منبع مسئولیت کیفری حتماً باید قانون باشد چون هیچ فعل یا ترک فعلی را نمی توان جرم شناخت مگر به موجب قانون. یعنی اصل بر قانونی بودن جرم و مجازاتها و آزادی انسانهاست و هرآنچه که بخواهد آزادی انسان را در انجام عمل محدود کند محتاج به نص قانون است. به همین دلیل است که حقوق کیفری استثنای بزرگی بر آزادی انسانها است و باید آنرا تفسیر مضیق کرد و تا جائی که ممکن است شخص را متهم نکرد. در حالی که منبع مسئولیت مدنی به معنای اعم کلمه قانون نبوده بلکه تخلف از تکالیف عمومی باشد. اگرچه منبع مسئولیت مدنی بمعنای خاص قانون است و از این نظر با مسئولیت کیفری یکسان می باشد.

د- از نظر سن: در مسئولیت کیفری سن شرط می باشد ولی در مسئولیت مدنی سن شرط نیست. به عبارتی در برخی از سنین ارکان تحقق مسئولیت کیفری وجود ندارد ولی در مسئولیت مدنی شرط سنی قائل نمی شوند. مثلاً محجور (غیرممیز) می تواند دارای مسئولیت مدنی شود چون قانونگذار

---

1 - ناصر کاتوزیان، مسئولیت مدنی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ 1376، ش 11، ص 51